

Оригинални научни рад
Примљен: 31. јануара 2024.
Прихваћен: 14. фебруара 2024.
УДК 811.163.41'361"18"
10.46630/phm.16.2024.93

Јелена М. Павловић Јовановић* Наташа А. Спасић

Универзитет у Крагујевцу
Филолошко-уметнички факултет
Центар за научноистраживачки рад
<https://orcid.org/0000-0002-4399-7360>

Наташа А. Спасић

Универзитет у Крагујевцу
Филолошко-уметнички факултет
Центар за научноистраживачки рад
<https://orcid.org/0009-0006-7896-3546>

ГРАМАТИКАЛИЗАЦИЈА СУБОРДИНАТОРА УКОЛИКО У ТОКУ 19. ВЕКА НА ПРИМЕРУ ТЕКСТОВА АДМИНИСТРАТИВНО-ПРАВНОГ СТИЛА²

Према поставкама о граматикализацији субординатора и зависних клауза у историјској синтакси пратимо граматикализацију условних клауза уведених везником *уколико* у току 19. века на примеру текстова административно-правног стила. Савремена граматичка литература третира везник *уколико* као везник условних реченица који се јавља у свим функционалним стилима, у трима позицијама у реченици. Релевантне граматике 19. и почетка 20. века не бележе овај везник. Почетна хипотеза јесте да је условна клауза са везником *уколико* граматикализована у току 19. века. Да бисмо ово проверили, консултовали смо административно-правне текстове из 19. и с почетка 20. века. Утврдили смо да је изходна структура ове конструкције количинска и пропорционална реченица уведена спојем у *колико* (понекад с корелативом у *толико*). Изходна конструкција била је везана за постпозицију. Процес граматикализације, који је трајао током 19. века, обухватао је реанализу везника (*у толико* – *утолико*), промену семантике целе клаузе, што је временом довело и до њене слободне дистрибуције. Теоријске импликације рада односе се на то да се процес граматикализације у историјској синтакси не посматра само на нивоу граматикализације везника, већ се узима у обзир клауза у целини, што се односи и на промену њене семантике и на њену дистрибуцију.

Кључне речи: граматикализација, историјска синтакса, зависне реченице, везник *уколико*, административно-правни стил, 19. век

1jelena.pavlovic@filum.kg.ac.rs; jeca.pavlovic.krusevac88@gmail.com

2 Истраживање спроведено у раду финансирано је Министарство науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије (Уговор о реализацији и финансирању научноистраживачког рада НИО у 2023. години број 451-03-47/2023-01/ 200198).

Рад је представљен на конференцији *Језик, књижевности, процес* 2023, одржаној на Филозофском факултету Универзитета у Нишу.

УВОД

Граматиализација се у најширем смислу дефинише као „било који процес стварања граматичког значења” (NAROG, HAJNE 2017: 5). Најпознатија дефиниција граматиализације везује се за Кириловича (Kuryłowicz), који граматиализацију одређује као појаву претварања лексичке у граматичку форму, као и прелазак граматичке у још граматиализованију форму (NAROG, HAJNE 2017: 5). Сам термин граматиализација увео је Антоан Меје 1912. године. Међутим, процеси граматиализације могу се пратити и у радовима лингвиста из 18. и 19. века (као што је случај са младограматичарима). У 20. веку појам граматиализације односи се на Гивонов (Givón) рад, као и за функционални приступ граматици. Почетком 21. века ово се мења и граматиализација постаје предмет интересовања и формалне граматике (нарочито минимализма) и конструкционе граматике (NAROG, HAJNE 2017: 15–23). У савременој историјској синтакси, поред термина граматиализација, јавља се и термин деграматиализација, за супротан процес преласка граматичког у лексичко значење (уп. VILIS 2017).

У савременој теорији историјске синтаксе граматиализација се дефинише као процес у историјској граматици, који укључује процес померања на десној страни на функционалном, семантичком и формалном плану. Са гледишта генеративне граматике, процес граматиализације обухватао би „спуштање” са више (лексичке) на нижу (функционалну) позицију (VILIS 2017: 29). У процесу граматиализације долази до промене хијерархије језичких јединица на:

(а) Функционалном (синтаксичком) плану:

лексичка категорија (именица, глагол) > граматичка / функционална категорија (субординатор, време);

(б) Формалном (морфонолошком) плану:

слободна морфема > клитика > афикс;

(в) Семантичком плану:

лексичко (конкретно) значење > апстрактно (граматичко) значење (VILIS 2017: 29).

Аутори Хајне и Кутева издвајају следеће карактеристике процеса граматиализације субординатора (HAJNE, KUTEVA 2005: 33–45; NAROG, HAJNE 2017: 10):

(а) У свим случајевима када је развој везника могао бити документован, субординатори су настали од лексичког материјала или од лексема које су вршиле неку другу функцију (тј. нису вршиле функцију везника);

(б) Процес граматиализације укључује и десемантизацију, односно губитак свих других значења осим граматичког;

(в) Јавља се фаза двозначности (енгл. *ambiguity*), која подразумева две могуће интерпретације у исто време;

(г) Јавља се и декатегоризација, што значи да субординатор губи своја претходна морфолошка обележја;

(д) Присутна је и унутрашња декатегоризација, што значи да субординатор губи своја творбена обележја и постаје семантички непрозиран;

(ђ) Субординатор може бити фонетски или фонолошки редукован (еродирани).

У литератури су као главни механизми историјске синтаксе издвојени реанализа, генерализација и позајмљивање (GRKOVIĆ-MEJDŽOR 2004: 131–133; HARIŠ, KEMBEL 1995: 50). У процесу граматикализације присутна је и реанализа, али је граматикализација процес који је шири од реанализе. Граматикализација обухвата и процес генерализације (екстензије), односно проширивање нове интерпретације са изворног на друге контексте. Ово лепо илуструје процес стварања сложених везника у српском језику (в. ĐURKIN 2018).

ЦИЉ, ЗАДАЦИ И ХИПОТЕЗЕ ИСТРАЖИВАЊА

Циљ рада јесте праћење процеса граматикализације везника *уколико* у току 19. и на самом почетку 20. века. Осим историјских новина, нема много претраживог корпуса текстова из периода 19. века те смо своју анализу ограничили на текстове административно-правног стила, јер се везник *уколико* везује првенствено за овај функционални стил (PIPER, KLAJN 518; SILIĆ, PRANJKOVIĆ 2007: 348). Избор корпуса условила је и генеза великог броја сложених условних везника која се доводи у везу са административно-правним стилем, и то за крај 19. века (ĐURKIN 2018: 131). Са синхроног аспекта, ради се о контекстуално неусловљеном семантички спецификованом условном везнику, међутим, треба имати у виду да у дијахроном аспекту долази до процеса повезничења (конјункционализације), те се може претпоставити изходни спој предлога *у* и заменичког прилога за количину *колико*. Процес реанализе могао је довести до одређених фонетских и продозијских промена у самој споју, иако за ово не можемо имати поузданих доказа, јер писани текстови не садрже ове податке. Као корпус смо користили уставе донете у току 19. и на самом почетку 20. века (1835, 1838, 1869, 1888, 1901), *Грађански законик за Кнежевину Србију* (1844), као и законске текстове штампане у оквиру *Зборника закона и уредбених указа за Кнежевину/Краљевину Србију*. Корпус је допуњен текстовима из *Стиенографских дележака о седницама Кнежевине/Краљевине Србије* за 1898. годину. У анализи је комбинован историјскојезички (тј. историјскосинтаксички), синтаксичко-семантички и функционалностилски метод. Применили смо и трансформационо-супституциони тест као и методу унутрашње реконструкције, као помоћне методолошке поступке за праћење процеса граматикализације везника *уколико*. Корпус је анализиран према трима издвојеним критеријума: (а) према позицији зависне клаузе (препозиција, интерпозиција, постпозиција); (б) према темпорално-аспекатској парадигми у главној и зависној реченици; (в) према остваривости, односно могућности реализације клаузе са везником *уколико*.

Најпре уз кратак осврт говоримо о статусу клаузе са везником *уколико* у граматикама из 19. и 20. века, као и у савременим граматикама (одељак 3), затим је у аналитичком делу дат преглед корпуса (одељак 4). У дискусији предлажемо могући ток граматикализације везника *уколико* (одељак 5). Последњи одељак јесте

закључак рада.

СТАТУС ВЕЗНИКА УКОЛИКО У ГРАМАТИЧКОЈ И ПРИРУЧНИЧКОЈ ЛИТЕРАТУРИ У ПРОШЛОСТИ И ДАНАС

У литератури се везник *уколико* сматра везником новијег постања, чије формирање се везује за административно-правни стил (PIPER, KLAJN 2013: 308; SILIĆ, PRANJKOVIĆ 2007: 348). Међутим, Милош Ковачевић, на грађи ексцерпираној из полифункционалног корпуса, доказује да се не ради о моносистемском, већ о вишесистемском везнику, карактеристичном за све функционалне стилове савременог српског језика (2013: 15–16). Овај везник не помињу консултоване граматике из периода 19. и са почетка 20. века (*Илирска складња* Адолфа Вебера Ткачевића, *Грамајтика илирској језика* Петра Будманија, *Срјска синџакса* и *Срјска љрамајтика* Стојана Новаковића, *Грамајтика и сџилисџика* Томислава Маретића, *Срјска синџакса* Јанка Лукића). Овај везник не бележе ни неке граматике написане у 20. веку (BARIĆ I DR. 1965; LALEVIĆ 1962; STEVANOVIĆ 1979)³. У литератури се *уколико* третира као везник реалних, евентуалнореалних и потенцијалних условних реченица (KOVAČEVIĆ 2013: 15–16; PIPER, KLAJN 2013: 518–519; MRAZOVIĆ, VUKADINOVIĆ 2009: 602; PRANJKOVIĆ 2007: 348; STANOJČIĆ, POPOVIĆ 1992: 312; SILIĆ). Синониман је везнику *ако* и има слободну дистрибуцију, што значи да уводи условну реченицу у све три структурне позиције (препозицију, постпозицију и интерпозицију) (KOVAČEVIĆ 2013: 15–18). У савременом српском језику у корелативном споју *уколико* – *уђоколико* користи се и као везник пропорционалних реченица (KOVAČEVIĆ 2003: 108–109). Овај везник није забележен у *Срјском рјечнику* Вука Стефановића Карацића. У досадашњим проучавањима српског правног језика 19. века није скретана пажња на овај везник (LUKOVIĆ 2009; LUKOVIĆ 1994; MARKOVIĆ 1994; PODGORAC 1990; LUKOVIĆ 1989/90).

АНАЛИЗА КОРПУСА

Аналитички део рада биће подељен у два дела. Прво ћемо пратити *уколико* као везник условних реченица (одељак 4.1), а затим везник *уколико* у функцији увођења пропорционалних реченица (4.2).

ВЕЗНИК УКОЛИКО КАО ВЕЗНИК УСЛОВНИХ РЕЧЕНИЦА

У корпусу везник *уколико* написан је одвојено (*у колико*), што може бити правописни манир, али и знак да се овај везник није још увек усталио у условном значењу. У примарном корпусу није било клауза у препозицији, али су пронађени примери за постпозицију и интерпозицију. Предикат у клаузама уведеним везником *уколико* обично је у потенцијалу, несвршеном и свршеном презенту, перфекту

³ Чињеницу да нека граматика бележи или не бележи одређени везник треба узимати с опрезом, јер старије граматике нису биле засноване на полифункционалном корпусу, те нису регистровале језичке јединице из такозваних специјалних стилова. Уколико граматика или приручник не региструје одређени везник, не значи да тај везник не постоји у језику датог периода.

или футуру другом. Што се тиче нормативноправног кодирања, примарна улога ових реченица јесте да одреде границу до које се закон простире, границу нечије надлежности или количину у којој се нешто остварује (уколико је мојућно, уколико се надлежност среској и окружној началника ѿројше са њиховој дела іранице, уколико се іројис іииче Србије/здравља, уколико се іо іииче надзора над болесницима, уколико би дела сїадала у круї делайностїи).

Друга нормативноправна улога им је да означавају у којој се количини спроводи нека радња и, по овом критеријуму, блиске су изворном количинском и пропорционалном значењу (кажњавају се кавїације казном од іири дана или десетї шїїайова, уколико дело іревазилази казну, шаљу се даље). Посебно нормативноправно значење везано је за случајеве са негираним предикатом, када се радња допушта до неке границе која се никако не сме прекорачити (настїава је слободна све док не реметїи јавни ред и мир, сїїранци іодносе іїеретїе оїшїїинске и државне све док се іїоме не іроїїиве међународни уїовори).

Јавља се у интерпозицији као уметнути споредни услов. У предикату обично је несвршени презент. У неким примерима ближи се фразеологизираном значењу (уколико је мојуће). За предстандардни период, поред интерпретације ако је іо мојуће, може се дозволити и постојање исходишне количинске и пропорционалне интерпретације, па би то била нека врста условно-количинске интерференције у прелазним контекстима. Тако би први пример значио іо овоме нека Поїечїїельсїїво учини олакшїцу у којој мери је іо мојуће учинїїи:

По овоме нека Поїечїїельсїїво, у колико є мојуће, олакшїцу учини и онима займойримцима, за већ наређена іродая њїовы добара (Уредба (35) 1845/47: 88); Чуваїи и у цїлостїи држайи уїоворе између Иносїїранны Држава и Блисїїайїелне Порїїе Оїїоманске, у колико се Сербе іиичу, и настїояваїи, да се они у дїїїство ірїводе (Устројеније III 1839/40: 32); (...) Оффицїрђ ће оїредїїїї мїсїа за ілавне и мале сїїраже, и њїина єдне одђ друїе разсїїоянїя; Окружнїй и Срезскїй Началникъ, у колико се њїине частїи іраницомъ іросїїиру, дужни ће дьїїи сазнаїи іункїїове свїю караула, и за іравленњ іїаковы нужднїй маїїерїялђ надавїїїи (Устројеније IV 1839/40: 63); Окружномъ Фїзїкусу ірїїада іїакође надзїранїе надђ лековїїымъ водама, надђ айсанама, у колико се іїо здравля іииче (її. є дужанђ є кадђ икадђ іїедатїи айсане, єсу ли чїстїе, оїївораю ли се чесїїо, да крозђ њїи воздухъ іролази и да нїсу іреїунњне) (Настављенија XIV 1839/40:110); На свако закључење, које Скуїшїїїна іоднесе Књазу, следоваће књажева одлука, и іїо, у колико је мојућно, још за іїрајања истїе скуїшїїїне (Устав 1869: 23).

Перфекат се ретко среће у интерпозицији:

Пресуда, кою Судђ надђ іресїїуїникомъ изрече, іїреба да буде јасна, оїредїїлена и вразумїїелна, да се зна кои є, каково є зло дїло учинїо, каковима є обсїїояїїелсїївама и доказайїелсїївама, и у колико є освїдочено, и какову є казнђ онаї заслужїо (Устројеније XXV 1840/1840: 187).

Јављају се и конструкције са несвршеним презентом:

(...) иначе ако су ірва у болђ сїїанђ досїела, а друїа у дорасїїле іодине ушла, іресїїаю у даваню данка слободнїма дьїїїи, и зайїсую се у іїлаћанђ данка, у колико ово чинїїи сїїанђ имаосїїва њїова дозвољава, и одђ іїаковы се данакъ ослобо-

дишелна обявленія одузимаю, и Поичийшельсйву Финансіе йошилю (Правила (19) 1841/45: 36).

Клауза са субординатором уколико у интерпозицији може имати предикат у облику потенцијала. Потенцијал указује на мању вероватноћу да ће се радња догодити. У примеру из *Турској усйава* интерпозиција додатно је наглашена употребом запета:

И као шйо є сходно йреимушесйвама и свободама, дарованыма издревле Хрисйяныма, жишельыма Царсйва Ойтоманскогь одг завладгњя, да Началницы Священсйва совершенимь образомь уйравляю дглама Закона и Церкви, у колико йо не бы дирало у дгла йолийическа [ако йо не би дирало у дела йолийическа / *у којој мери би йо дирало у дела йолийическа], равно као шйо су ойредглена најражде- ния одг сйране народа ньинымь Мийройолийыма, ньинымь Игуменима и ньинымь Священныма (Устав 1838: 6–7).

У овом примеру из *Турској усйава* срећемо идеолошко кодирање, пошто се свештеницима дозвољава управљање црквом без мешања у политику. У овом контексту значење мере је у потпуности изгубљено, пошто су могуће само две алтернативе – или ће се дирати у дела политичка или неће. Ово показује и пут реанализе везника у колико од вишезначног до чисто условног везника.

Потенцијал се употребљава у интерпозицији и када се кодира нека радња битна с нормативноправног становишта:

Овамо сйада йолавишйо и нарочно: б) Такођерг сйарашйи се у сйоразумгню сг Поичийшелгмь Просвгшйеня, у колико бы йо сг надзыраніемь надг болницама, коє овоме йринадлежи, у союзу сйаяло, да се и друге болесйи оясне и йрилгйичиве, као живина, боинг и остйале йоиделне заразе изг Народа искорене, йредугреде и излече (Устројеније IV 1839/40: 43).

Може се јавити и негирани потенцијал, какав је случај у примеру из Грађанског законика: *Но йрава из йређашњи дгла или йосйуйка йо уобичаеномь начину уйврђены йроисйичућа, у колико Судейскимь йушгемь небы конечномь йресудомь рђшена была, судийће се йо овима законима, у онима дојаћаима, иде досадг йройисаноја закона было ние (Грађански законик 1844: 2).*

Јављају се и примери у постпозицији. У условној реченици користе се футур други (знатно ређе) или потенцијал и несвршени презент:

(А) футур други:

По дглама обцейолезны заведеня, у колико ова не буду сйадала у кругг дгяйелносйи Поичийшелсйва Финансіе, или Просвгшйеня (Устројеније VIII 1839/40: 79);

(Б) потенцијал:

е) По дглу односегемь се на Гарнизонно Воинсйво, у колико йо не бы сйадало у кругг дгяйелносйи военног Шйаба (Устројеније VIII 1839/40: 79); Да свакоја кавіацію, свакогь лойова или йодозришелногь йривлачи, и у договору сг йримиришелнымь Судяма кашйиуе йй, у колико кашйија не бы йревазишла зайворг одг 3 дана и 10 шйайова; у йрошйивномь случаю, да йй шилг йодг сйражомь сг ойсаніемь кривице кг Суду Окружномь (Уредба X 1839/40: 91); Да рђшава у договору сг истыымь Судяма расйре изг йазара йанађурскогь йроизлазеће, у колико вредносйг

овы не бы йревозилазила 100 йроша добры (Уредба X 1839/40: 91); Свако оно село и обштина, кое имаю жирородны шума, мора йодгъ наџоницу у свое шуме йриматии свинъ изъ сосџдны, или йо обсџояйелсџиву и друџи села, коя су у жиру оскудна, у колико се йриманъмъ овымъ не бы нџима учинило йрийъсненіе у уживаню нџивоџъ жира (Указ XIX 1839/40: 127); Усџоставља се државни саветџ, коме је задайтак: 5. да одобрава йочасне издайке из ойшџиет кредийта дуцетџом одређеноџ на ванредне йо-йребе, као и йочасно уйоџредљавање кредийта, одређеноџ на йрађевине, у колико би издайтак у йоједином случају био веџи од суме, са којом минисџар може сам йо закону расџолаџати (Устав 1869: 29–30); Државни саветџ има ове дужности: да одобрава делимичне издайке из ойшџиет кредийта, одређеноџа дуцетџом на ванредне йоџребе, као и делимично уйоџредљавање кредийта одређеноџа за йрађевине, у колико би издайтак у йојединим случајевима био веџи од суме, којом минисџар може сам йо закону расџолаџати (Устав 1888: 41–42); Од када се овај Усџав обнародује йубе важности Усџав од 29 јуна 1869. йод., као и сви закони и наредбе, у колико би били йроџивни овоме Усџаву (Устав 1888: 63);

(В) несвршени презент:

Све дужности у смџиренію училишџноџ надзирања за Уйравитџеля Гимназія йройисане односе се и на Уйравитџелъ Полуџимназія, у колико се са йриродомъ исџиы заведения слажу (Устројеније (82) 1844/45: 337).

У постпозицији ретко се налази реченица чији је предикат у облику презента. У примеру који следи остварује се таква структура да би глагол дошао на крај реченице:

(...) и на йослџдку, да се обџа Уредба о касашницама, у йџолико на Евре: ойџноси, у колико се чисџоџе свимъ остџалымъ йодданицыма Срџскимъ йредџисаніе џиче (Указ 3. (Пр.) 1839/40: 229).

Форма у йџолико (...) у колико карактеристична је за пропорционалне реченице, па би горенаведени пример могао илустровати исходнишни контекст за развој условног значења из пропорционалног: уколико – у йџој мери се односи на Јевреје у којој се мери одредба о чисџоџи џиче свих друџих йрађана срџских. Ова компликована конструкција из предстандардног периода, у којој нема контактне позиције између два дела корелативног везника због постављања глагола у финалну позицију, имплицира значење: ова одредба се односи на Јевреје уколико се џиче чисџоџе (што важи и за друге поданике).

У постпозицији употребљавају се и примери са негираним предикатом, којима се означава да ће пропис важити само ако није испуњен услов у протази (слобода вере је неограничена све док не вређа јавни ред и морал):

(А) негирани пасивни предикат у презенту или перфекту:

Прва редовна скуџишџина йо овом усџаву сазваџе се у џечају идуџе 1870. йодине, а издори йосланика наредних за йџу йодину учиниџе се йо досадњем изборном реду, у колико он није укинуџ йройисима овоџ усџава (Устав 1869: 42); Сџџранци у Срџији уживају зашџиџиу земаљских закона, шџо се џиче личности и имања џихова; они су дужни сносиџи како војне, џако и друџе йеретџе државне, ойшџинске и друџих самоуџравних усџанова, у колико нису од йџоџа ослобођени међународним Уџоворима (Устав 1901: 14);

(Б) негирани несвршени презент:

Све њризнаџе вере слободне су и сџоје њод зашџиџџом закона, у колико вршење њихових обреда не вређа јавни ред или морал (Устав 1888: 6); Али они су дужни њодноситџи џереџе оџџџинске и државне, уколико се џоџе не џроџиве међународни уџовори (Устав 1888: 9);

(В) негирани потенцијал:

Насџава је слободна, у колико њезино вршење не би вређало јавни ред или морал (Устав 1888: 6).

Налазимо и примере клауза са везником у колико са чисто количинским значењем у контактної позицији са корелативом у онолико:

Дозволеніе на оџлуче Члена своја за мџсецџ дана даваџџе Совџџџ самџ, а за вџше њоџребоваџџе оџобреніе Књаза, за коџ време не џрекида му се џлаџа: но у случају, ако би џреко времена оџредџленноїа изосџао, укинуџџе му се у онолико, у колико џреко данноїџ му џермина изосџао буге, ако важноїа узрока, као болесџџ, и џоџ њодобно, џоказаџџи не би моїао (чл. 49) (Устројеније I 1839/40: 26).

Условно значење остварује се само у оквиру целе секвенце, пошто је конструкција инкорпорирана у веђу структуру са сложеним везником у случају ако. Корелативна конструкција у онолико (...) у колико јавља се у аподозном делу као последица.

Слично је и у примеру у коме сређемо интерференцију количинског и условног значења:

У џрочемџ салане мораю бџџџи изванџ Вароџи, и у џолико удалџне, у колико не би несноснџ смрадџ до Вароџи доџирао (Указ 1. (Пр.) 1839/1840: 224).

Ради се о корелативној реченици са пропорционалним везником у џолико (...) у колико (KOVACSEVIC 2013: 16). Употреба негираног потенцијала и смештање у контекст закона овакве конструкције чини могућом исходном структуром за даљи развој условних реченица са везником уколико. Да се не ради о чисто пропорционалној конструкцији, показује одсуство компаративне форме у надређеној реченици.

Количинско значење видљиво је и у једном примеру с краја века. Одвојено писање везника указује да реанализа није спроведена до краја:

У колико ја моју да разумем [→ у мери / у колични којој ја разумем / колико се ја разумем], овај закон, џосџодо, није рђаво најисан, и са свим је добро да имамо добру и бољу насџаву, но џџо је садаџња (Стенографске белешке 1899, дебата, посланик Радован Милошевић).

У једном примеру са потенцијалом ради се о условном значењу, а услов је да се не прекорачи количина одређена законом:

Да свакоїа кавїаџію, свакоїџ лоџова или њодозриџџелноїџ џривлачи, и у доџовору сџ џримириџџелнџ Судїяма кашџџџџе џџ, у колико кашџџџџа не би џревазиџшла заџворџ одџ 3 дана и 10 џџаџова; у џроџивномџ случају, да џџ шилџ њодџ сџражомџ сџ оџсаніемџ кривице кџ Суду Окружномџ (Уредба X 1839/40: 91).

У стандардном периоду користи се везник у колико са веђим бројем потврда, када се кодирају одређени законски услови. Потпуно је заменљив везником ако. Реалне условне реченице кодирају редовне процедуралне радње и услове (сви који

испуњавају услове, имају једнака права). Предикат је у свршеном или несвршеном презенту:

Срби имају једнака њрава на сва државна звања, у колико исїуне услове, законом њройисане, и имају сїособносїи за њо (Устав 1869: 11); Он оїлашује раїи, за-кључује уїоворе мира, савеза и друїе, и саоїишїава их Народној скуїишїиини, у колико и кад инїїереси и сиїурносїи земље њо доїушїају (Устав 1888: 13).

У последњој реченици контаминиране су две зависносложене клаузе са истим лексичким садржајем у једну условну клаузу: *у колико инїїереси и сиїурносїи земље њо доїушїају и кад инїїереси и сиїурносїи земље њо доїушїају.*

У једном примеру из периода стабилизације савременог српског језика везник *уколико* комбинује се са речцом *їог*:

Влада ће сваїда основе и њредлоїе, које би јој скуїишїиина њо члану 63. учи-нила, све исїишїаїи и оценишїи, и, уколико је їог, без шїїеїе за државне њоїїреде, моїућно уважишїи (Устав 1869: 21).

Декодирање реченице отежано је уметањем адвербијалне одредбе без ште-те за државне потребе. Ова реченица може се трансформисати у реченицу са ад-вербијалном одредбом *било кад / увек*: *влада ће сваїда основе и њредлоїе, које би јој скуїишїиина њо члану 63. учинила, све исїишїаїи и оценишїи, и било кад / увек, када нема шїїеїе њо државне њоїїреде уважишїи.* Овај пример илуструје условно-вре-менску интерференцију.

КОРЕЛАТИВНИ ВЕЗНИК УКОЛИКО (...) УТОЛИКО КАО ВЕЗНИК ПРОПОРЦИ-ОНАЛНИХ РЕЧЕНИЦА

У корпусу, посебно из предстандардног периода, овај реченични тип је у процесу формирања и функционише као тип текстуалног конектора. Форме *уколико*, *уїолико* написане су одвојено (*у колико*, *у њолико*). У пронађеним примерима јасно се види количинско значење (*у којој се мери оїишїа Уредба о касайницима односи на Јевреје – у оној мери у којој се њиче чисїїоће, у којој количини ће се удовице и људи са сиїином децом уїисиваїи у їлаве данак їлаћајуће їлаве – у количини у којој дуду моїли да їлаћају*). Поред тога што означавају количину, оне клаузе имају и условно значење. Оно је видљиво у примерима у којима се у зависној клаузи налази футур други или потенцијал. Само у једном примеру комбинује се корелатив са придевом (*удаљен*). Примећује се и неодређеност правног језика, пошто прописи нису прецизно дефинисани, већ се прилагођавају конкретним ситуацијама (*у њо-лико удаљене колико да се смрад не шири – различїиїа удаљеносїи може бишїи моїућа у различїишїим сиїиуацијама*). Овај тип реченице погодан је за кодирање променљивих ситуација (*људи са сиїином децом и удовице моїу имашїи различїиїе њриходе, ње ће њримена закона зависїиїи од случаја до случаја*). У главној реченици користе се несвршени презент, модални глагол или надређена предикација у виду глаголског прилога садашњег, а у зависној реченици несвршени презент, футур други или не-гирани потенцијал:

несвршени презент (главна реченица) + несвршени презент (зависна ре-ченица):

(...) и на њослѣдку, да се обща Уредба о касапницама, у њолико на Евреє: оѡноси, у колико се чисѡѡе свимъ осѡалымъ ѡдданицыма Срѣскимъ ѡредѡисаніе ѡиче (Указ 3. (Пр.) 1839/40: 229);

несвршени презент (главна реченица) + футур други (зависна реченица):

Човекъ као и удовице сиѡномъ децомъ обѡереѡеный, но съ иманѡмъ ѡрилично сѡоеѡий, ѡдлежи даваню данка, и зайусе се у ѡлаве данакъ ѡлаѡаѡе, но уѡолико, у колико сѡанѡ ѡѡово ѡроѡисивало буде (Правила (19) 1841/45: 35); Сочиниѡи у сѡоразумѡнню съ верховномъ духовномъ Власѡию ѡроекѡиѡ за цензуру са насѡавленіемъ намѡреню и ѡѡѡреѡама земальскимъ сходнымъ, моѡреѡи, да се ѡраво слободнѡѡа сообѡиѡеня мыслій, средсѡивомъ ѡечайнѡ на разѡросѡраняванѡ наука уѡолико ѡѡраничава, у колико духъ времена, сѡанѡ народнѡѡа изображеня и взаимна ѡѡношеня окресѡносѡий изискавала буду (...) (Устројеније IV 1839/40: 55);

глаголски прилог садашњи (надреѡена предикација) + футур други (зависна реченица):

(...) наравно сѡоразумѡваѡи се са верховномъ духовномъ Власѡию у ѡомъ ѡризрѡнню у ѡолико, у колико ѡприрода и ѡѡредѡленіе ѡаковы ѡредметѡа, сасвѡмъ или одъ часѡи се ѡѡѡѡ односили буду ѡо свима восѡиѡѡѡелнымъ заведеняма (Устројеније IV 1839/40: 54);

модални глагол (главна реченица) + негирани потенцијал (зависна реченица):

Уѡрочемъ сала не мораѡу бѡѡи изванѡ Вароѡи, и у ѡолико удаѡне, у колико не бѡ несноснѡѡй смраѡъ до Вароѡи доѡѡраѡ (Указ 1. (Пр.) 1839/1840: 224).

ДИСКУСИЈА

На основу прегледаног корпуса могу се издвојити четири фазе у процесу граматикализације везника уколико:

1. Количинско значење (у којој мери X) (у комбинацији са уѡолико) са контекстуално условљеним условним значењем: (...) и на послѣдку, да се обща Уредба о касапницама, у ѡолико на Евреє: оѡноси, у колико се чисѡѡе свимъ осѡалымъ ѡдданицыма Срѣскимъ ѡредѡисаніе ѡиче (Указ 3. (Пр.) 1839/40: 229);

2. Условно значење у постпозицији, са количинским значењем као секундарним: Чувати и у цѡлости држати уговоре између Иностранны Држава и Блистателне Порте Отоманске, у колико се Сербіе ѡичу [→ у којој мери се Србије тичу], и настоявати, да се они у дѡѡство приводе (Устројеније III 1839/40: 32);

3. Условно значење у постпозицији, без количинске нијансе, што посебно показује употреба потенцијала: И као што є сходно преимуѡствама и слободама, дарованыма издревле Хрѡстијанима, жителыма Царства Отоманскогъ одъ завладѡнја, да Началницы Священства совершенымъ образомъ управляю дѡлама Закона и Церкви, у колико ѡо не бѡ дирало у дѡла ѡолиѡѡическа [→ ако то не би дирало у дела политическа / *у којој мери би то дирало у дела политическа], равно као што су ѡпредѡлена награжденя одъ стране народа ѡѡнымъ Митрополитима, ѡѡнымъ Игуменима и ѡѡнымъ Священицыма (Устав 1838: 6–7);

4. Слободна дистрибуција (постављање у препозицију), без количинског

значења (што је значење у савременом језику).

Поред ових фаза, постоји и међуфаза у којој су могућа два значења (условно и количинско) у исто време:

У *колико ја моју да разумем* [→ у мери / колични коју ја разумем / колико се ја разумем], овај закон, господо, није рђаво написан, и са свим је добро да имамо добру и бољу наставу, но што је садашња (Стенографске белешке 1899, дебата, посланик Радован Милошевић).

Примећујемо да ова фаза траје скоро до краја века, пошто је пример преузет из *Стенографских белешака о седницама Народне скупштинине Краљевине Србије за 1898. годину*.

Са теоријског становишта, ако се упореди оно што су Хајне и Кутева издвојили као одлике граматикализације субординатора, анализа корпуса текстова административно-правног стила у вези са настанком везника *уколико*, показује да овај везник настаје реанализом споја предлога *у* и заменичког прилога *колико* (на шта указује њихово одвојено писање, али оно није поуздан доказ јер може бити и правописни манир), овај спој мења свој фонетски и прозодијски статус (постаје једна реч), долази до десемантизације овога споја и спој добија значење општеусловног контекстуално неусловљеног везника и јавља се период вишезначности споја, када је могуће пронаћи истовремено и количинско и условно значење. Зато што је до реанализе и граматикализације дошло релативно скоро, не долази до процеса унутрашње ерозије, па је спој још увек прозиран. С друге стране, долази до процеса декатегоризације, пошто заменички прилог и предлог прелазе у везник. Спој губи све функције, осим функције субординатора, а губи се и веза са корелативом код условног значења (корелатив је обавезан у пропорционалном/количинском значењу). Додатно, примећено је да се клауза из првобитне постпозиције помера и у интерпозицију и препозицију, што показује да до граматикализације долази у оквиру целе зависне клаузе, а не само на позицији субординатора. У процесу граматикализације и реанализе дошло је до хијерархијског померања на сва три плана: функционалном (предлог и заменички прилог реанализирани су у везник), морфонолошком (спој две речи реанализиран је у једну реч) и семантичком (граматикализовано значење количине прешло је у још граматикализованије значење субординатора условних реченица).

ЗАКЉУЧАК

У раду смо анализирали могући процес граматикализације условног везника *уколико* на примеру корпуса административно-правних текстова 19. и почетка 20. века. За корпус су одабрани текстови устава, *Грађанској законика*, законски текстови из *Зборника уредаба и уредбених указа Кнежевине/Краљевине Србије*, као и текстови у *Стенографским белешкама о седницама Народне скупштинине Кнежевине/Краљевине Србије за 1898. годину*. Користили смо историјскојезички, семантичко-синтаксички и функционалностилски метод, као и метод унутрашње реконструкције. Пошли смо од схватања о граматикализацији субординатора изне-

сеним у савременој литератури из области историјске синтаксе, те смо дошли до закључка да се реанализа и граматикализација споја *у + колико* у везник *уколико*, уклапа у процес граматикализације изнесен у литератури.

Дошли смо до закључка да је овај везник плод новијег језичког развоја, јер га не бележе ни Вуков *Рјечник*, нити граматике из 19. и са почетка 20. века. У корпусу нисмо пронашли примере за препозицију, већ само за постпозицију и интерпозицију, што указује да је постпозиција његово исходишно место, а да током процеса граматикализације долази до могућности слободне дистрибуције, што омогућава и преношење у препозицију. У корпусу везник *у колико* најчешће је написан одвојено, што може указивати да до реанализе и граматикализације овога споја још увек није дошло, али може бити и правописни манир, те се не може узети као поуздан критеријум. Предикат у клаузама уведеним везником *уколико* обично је у потенцијалу, несвршеном и свршеном презенту, перфекту или футуру другом. Забележили смо да је посебно нормативноправно значење везано за случајеве са негираним предикатом, када се радња допушта до неке границе која се никако не сме прекорачити (*настава је слободна све док не ремети јавни ред и мир*). Што се теоријског аспекта граматикализације тиче, граматикализација везника *уколико* показује да се у граматикализацији субординатора може уочити: (а) промена од граматикализованог, ка више граматикализованом значењу; (б) да је граматикализацији подложна цела конструкција (*уколико – уколико*); (в) да промена обухвата и промену у творби и фонетици (*у колико* одвојено писање : *уколико* као једна реч, као субординатор); (г) да долази до десемантизације и количинско значење се губи и добија се значење условног субординатора; (д) промена дистрибуције целе клаузе, односно клауза примарно везана за постпозицију, сада има слободну дистрибуцију.

Цитирана литература

- BARIĆ i dr. 1997: BARIĆ, Eugenija i Mijo LONČAREIĆ, Dragana MALIĆ, Slavko PAVEŠIĆ, Mirko PETI, Vesna ZEČEVIĆ, Marija ZINKA. *Hrvatska gramatika*. – 2 izd. Zagreb: Školska knjiga, 1997.
- BRABEC i dr. 1966: BRABEC, Ivan i Mate HRASTE, Sreten ŽIVKOVIĆ. *Gramatika hratskosrpskoga jezika*. Zagreb: Školska knjiga, 1966.
- BUDMANI 1867: BUDMANI, Petar. *Grammatica della Lingua Serbo-Croata (Illirica)*. Vienna: A spese dell' autore, 1867.
- GRKOVIĆ-MEJDŽOR 2004: GRKOVIĆ-MEJDŽOR, Jasmina. Uvod u istorijsku sintaksu, u: VASIĆ, Vera (ur.), *Predavanja iz istorije jezika. Lingvističke sveske 4*. Novi Sad: Filozofski fakultet, 2004, str. 103–144. [orig.] ГРКОВИЋ-МЕЈЏОР, ЈАСМИНА. Увод у историјску синтаксу, у: ВАСИЋ, Вера (ур.). *Предавања из историје језика. Лингвистичке свеске 4*. Нови Сад: Филозофски факултет, 2004, стр. 103–144.
- ĐURKIN 2018: ĐURKIN, Veselina. *Složeni zavisni veznici u srpskom jeziku (i njihova funkcionalnostilska distribucija)*. Beograd: Jasen, 2018. [orig.] ЂУРКИН, Веселина. *Сложени зависни везници у српском језику (и њихова функционалностилска дистрибуција)*. Београд: Јасен, 2018.

- HARIS, KEMBEL 1995: HARRIS, Alice & Lyle CAMPBELL. *Historical Syntax in Cross-Linguistic Perspective*. Cambridge: Cambridge University Press, 1995.
- HEINE, KUTEVA 2005: HEINE, Bernd & Tanja, KUTEVA. *Language Contact and Grammatical Change*. Cambridge: Cambridge University Press, 2005.
- IVIĆ 2008: IVIĆ, Milka. *Lingvistički ogledi*, Beograd: XX vek, 2008.
- KOVAČEVIĆ 1998: KOVAČEVIĆ, Miloš. *Sintaksa složene rečenice u srpskom jeziku*. Beograd – Srbije: Raška škola, Srpsko prosvjetno i kulturno društvo Prosvjeta, 1998. [orig.] КОВАЧЕВИЋ, Милош. *Синтакса сложене реченице у српском језику*. Београд, Србиње: Рашка школа, Српско просвјетно и културно друштво Просвјета, 1998.
- KOVAČEVIĆ 2003: KOVAČEVIĆ, Miloš. *Gramatičke i stilističke teme*. Banja Luka: Književna zadruga, 2003. [orig.] КОВАЧЕВИЋ, Милош. *Граматичке и стилистичке теме*. Бања Лука: Књижевна задруга, 2003.
- KOVAČEVIĆ 20013: KOVAČEVIĆ, Miloš. „Rečenice s realnouslylovnim veznicima u savremenom srpskom jeziku”. *Radovi Filozofskog fakulteta*, 15/1 (2013): str. 9–32. [orig.] КОВАЧЕВИЋ, Милош. „Реченице с реалноусловним везницима у савременом српском језику”. *Радови Филозофског факултета*, 15/2 (2013): стр. 9–32.
- LALEVIĆ 1962: LALEVIĆ, Miodrag. *Sintaksa srpskohrvatskog književnog jezika*. Beograd: Zavod za udžbenike Narodne Republike Srbije, 1962. [orig.] ЛАЛЕВИЋ, Миодраг. *Синтакса српскохрватског књижевног језика*. Београд: Завод за уџбенике Народне Републике Србије, 1962.
- LUKIĆ 1920: LUKIĆ, Janko. *Sintaksa srpskoga jezika*. Beograd: Knjižara Gece Kona, 1920. [orig.] ЛУКИЋ, Јанко. *Синтакса српскога језика*. Београд: Књижара Геце Кона, 1920.
- LUKOVIĆ 1989/90: LUKOVIĆ, Miloš. „Nastanak i sintaksička svojstva Ustava za Knjažestvo Srbiju od 1869”. *Prilozi proučavanju jezika*, 24/26 (1989/90): 87–97. [orig.] ЛУКОВИЋ, Милош. „Настанак и синтаксичка својства Устава за Књажество Србију од 1869. године”. *Прилози проучавању језика*, 24/26 (1989/90): 87–97.
- LUKOVIĆ 1994: LUKOVIĆ, Miloš. *Razvoj srpskoga pravnog jezika, prilog istoriji jezika i prava u Srbiji*. Beograd: Službeni glasnik, 1994. [orig.] ЛУКОВИЋ, Милош. *Развој српскога правног стила, прилог историји језика и права у Србији*. Београд: Службени гласник, 1994.
- LUKOVIĆ 2009: LUKOVIĆ, Miloš. *Bogišićev zakonik: priprema i jezičko oblikovanje*. Beograd: SANU, Balkanološki institut SANU, 2009. [orig.] ЛУКОВИЋ, Милош. *Богвишићев законик, припрема и језичко обликовање*. Београд: САНУ, Балканолошки институт САНУ, 2009.
- MARETIĆ 1899: MARETIĆ, Tomislav. *Gramatika i stilistika hrvatskoga ili srpskoga književnoga jezika*. Zagreb: Štampa i naklada knjižare L. Hartmana, 1899.
- NAROG, HAJNE 2017: NARROG, Heiko & Bernd HEINE, „Grammaticalization”, in: LEDGEWAY, Adam & Ian ROBERTS (Eds.). *The Cambridge Handbook of Historical Syntax*, Cambridge: Cambridge University Press, 2017, 7–27.
- NOVAKOVIĆ 1870: NOVAKOVIĆ, Stojan. *Srpska sintaksa za niže gimnazije i realke Kneževine Srbije*. Beograd: Državna štamparija, 1870. [orig.] НОВАКОВИЋ, Стојан. *Српска синтакса за ниже гимназије и реалке Кнежевине Србије*. Београд: Државна штампариа, 1870.
- NOVAKOVIĆ 1894: NOVAKOVIĆ, Stojan. *Srpska gramatika*. Beograd: Državna štampari-

- ja, 1894. [orig.] НОВАКОВИЋ, Стојан. *Српска граматика*. Београд: Државна штампарија, 1894.
- PIPER, KLAJN 2013: PIPER, Predrag & Ivan KLAJN. *Normativna gramatika srpskog jezika*. Novi Sad: Matica srpska, 2013. [orig.] ПИПЕР, Предраг & Иван Клајн. *Нормативна граматика српског језика*. Нови Сад: Матица српска, 2013.
- PODGORAC 1990: PODGORAC, Todor. „Jezik i stil Ustava Kneževine i Kraljevine Srbije 1835–1903”. u: JOVIČIĆ, Miodrag. *Ustavni razvitak Srbije u XIX i početkom XX veka: zbornik radova*. Beograd: SANU, Naučna knjiga, 1990, 185–190. [orig.] ПОДГОРАЦ, Тодор. „Језик и стил Устава Кнежевине и Краљевине Србије 1835–1903”, у: ЈОВИЧИЋ, Миодраг (ур.). *Уставни развитаk Србије у XIX и почетком XX века: зборник радова*. Београд: САНУ, Научна књига, 1990, 185–190.
- SILIĆ, PRANJKOVIĆ 2007: SILIĆ, Josip & Ivo PRANJKOVIĆ. *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka sveučilišta*. Zagreb: Školska knjiga, 2007.
- STEFANOVIĆ KARADŽIĆ 1818: STEFANOVIĆ KARADŽIĆ, Vuk. *Srpski rječnik istolkovan njemačkim i latinskim riječima, skupio i na svet izdao Vuk Stefanović Karadžić*. Beč: Štamparija Jermenskog namastira, 1818. [orig.] СТЕФЕАНОВИЋ КАРАЏИЋ, Вук. *Српски рјечник истолкован њемачким и латинским ријечима, скупио и на свет издао Вук Стефановић Караџић*. Беч: штампарија Јерменског намастира, 1818.
- STEVANOVIĆ 1969: STEVANOVIĆ, Mihailo. *Savremeni srpskohrvatski jezik (gramatički sistemi i književnojezička norma). II. Sintaksa*. Beograd: Naučna knjiga, 1969. [orig.] СТЕВАНОВИЋ, Михаило. *Савремени српскохрватски језик (граматички системи и књижевнојезичка норма). II. Синтакса*. Београд: Научна књига, 1969.
- VILIS 2017: WILLIS, David. „Degrammaticalization”, in: Ledgeway, Adam & Ian ROBERTS (Eds.). *The Cambridge Handbook of Historical Syntax*. Cambridge: Cambridge University Press, 2017, Cambridge: Cambridge University Press, 28–48.
- WEBER TKALČEVIĆ: WEBER TKALČEVIĆ, Adolfo. *Skladnja ilirskoga jezika za niže gimnazije*. Beč: C. K. Naklada školskih knjiga, 1862.

Извори

- УСТАВ 1835: Уставъ Княжества Сербіе изданъ и заклетвомъ потврђенъ о Сретенској скупштини 1835 год., У Крагуевцу, У Књажеско-Србској Типографији, 1835.
- УСТАВ 1938: Уставъ Књажества Сербіе (Султанскій Хатишерифъ истекшій около половине Шевала 1254 (одъ 10/12 до 12/24 Декемврія 1838) содржавајућій Уставъ, дарованій Нѣговымъ Высочествомъ жителыма Нѣгове провинціе Сербіе, Моєму Везиру, Юсуфъ-Мухлисъ-Паши (да бы онъ быо прославлѣнъ!) и Књазу Народа Сербскогъ Милошу Обреновићу (да бы нѣговъ конаць быо щастливъ!), Београд, Књажеско српска књигопечатња, 1839.
- УСТАВ 1869: Устав Књажества Србије проглашен на Петров-дан на Великој Народној Скупштини држаној у Крагујевцу о Духовима 1869, у Београду, у Државној штампарији, 1869.
- УСТАВ 1888: Устав Краљевине Србије проглашен 22 децембра 1888. год. На Великој Народној скупштини држаној у Београду месеца децембра 1888. год., у Београду, штампано у Краљевској српској државној штампарији, 1888.

- УСТАВ 1901: Устав Краљевине Србије, Државна штампарија Краљевине Србије: Београд, 1901.
- ГРАЂАНСКИ ЗАКОНИК 1844: Законикъ грађанскій за Княжество сръбско, обнародованъ на Благовѣсти 25. марта 1844. године, у Бѣограду, у Књигопечатњи Княжества Сръбскогъ, 1844.
- СТЕНОГРАФСКЕ БЕЛЕШКЕ 1899: Стенографске белешке о седницама Народне скупштине Краљевине Србије за 1898. годину, Београд: Државна штампарија.
- ЗБОРНИК 1840: Сборникъ законâ и уредбâ и, уредбены` указа, изданы` у Княжеству сръбскомъ одъ времена обнародованогъ Уставаземальскогъ (13. Февр. 1839. до Април. мес. 1840) I., печатано у Књигопечатњи Княжества сръбскогъ, у Београду, 1840.
- ЗБОРНИК 1845: Сборникъ законâ и уредбâ и, уредбены` указа, изданы` у Княжеству сръбскомъ, одъ Априла 1840. до конца Декмвра 1844. Г. II. часть, печатано у Књигопечатњи Княжества сръбскогъ, у Београду, 1845.
- ЗБОРНИК 1847: Сборникъ законâ и уредбâ, и уредбены` указа, изданы` у Княжеству сръбскомъ, одъ 1огъ Јануара 1845 до конца Декемвра 1846 (съ прибавленіемъ неки старіи). III. У Београду: Печатано у Књигопечатњи Княжества сръбскогъ, 1847.
- ЗБОРНИК 1849: Сборникъ законâ и уредбâ, и уредбены` указа, изданы` у Княжеству сръбскомъ, одъ 1огъ Јануара 1847 до конца Декемвра 1849, IV, У Београду: Печатано у Књигопечатњи Княжества сръбскогъ, 1849.

Jelena M. Pavlovič

Nataša A. Spasić

GRAMMATICALIZATION OF THE SUBORDINATOR *UKOLIKO* DURING THE 19TH CENTURY IN THE 19th CENTURY SERBIAN LEGAL TEXTS

Summary

According to the views on the grammaticalization of subordinators and dependent clauses in historical syntax, we follow the grammaticalization of conditional clauses introduced by the conjunction *ukoliko* during the 19th century in the 19th century Serbian legal texts. Modern grammar literature treats the conjunction *ukoliko* as a subordinator of conditional sentences that occurs in all functional styles, in three positions in the sentence. Relevant grammars of the 19th and early 20th centuries do not record this conjunction. The initial hypothesis is that the conditional clause with the conjunction *ukoliko* was grammaticalized during the 19th century. To verify this, we consulted administrative-legal texts from the 19th and early 20th centuries. We found that the original structure of this construction is a quantitative and proportional sentence introduced by the conjunction *ukoliko* (sometimes with the correlative *utoliko*). The resulting construction was related to the postposition. The process of grammaticalization, which lasted during the 19th century, included a reanalysis of conjunctions (*ukoliko* – *utoliko*), a change in the semantics of the entire clause, which eventually led to its free distribution. The theoretical implications of the work refer to the fact that the process of grammaticalization in historical syntax is not only observed at the level of grammaticalization of conjunctions, but the clause as a whole is taken into account, which also refers to the change in its semantics and its distribution.

Keywords: grammaticalization, historical syntax, subordinate clauses, conjunction *ukoliko* (*if*), administrative-legal style, 19th century